

ІДЕОЛОГІЧНІ ЕФЕКТИ Г ЛОКАЛІЗАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

В. М. Корабльова

Реферат. Глобалізація розглядається крізь призму політичних та економічних ідеологій. Доводиться, що головним замовником глобалізму як ідеології є так звана «нова бюрократія» (МВФ, СОТ, ЄС та ін.), а її транслятором – транснаціональні медіа-імперії. Розглядається інтерференція споріднених із глобалізаційним дискурсом – еволюціонізму, девелопменталізму, модернізації, «ганебного кола бідності», Центра та Периферії світу тощо – та їхні ідеологічні ефекти.

Ключові слова: глобалізаційний дискурс, глобалізм, девелопменталізм, модернізація, третій світ, ганебне коло бідності, ідеологічний ефект, генералізація, уніфікація.

Зміни, що відбуваються в сучасних суспільствах, відображаються в сучасній соціальній теорії у формі побудови нових концепцій. Одна з найбільш широко обговорюваних сьогодні — концепція глобалізації, що в загальному вигляді тлумачить останню як взаємопов'язані процеси інтеграції та диференціації в економіці, політиці та культурі країн земної кулі. Глобалізація явно має векторну сутність у напрямі створення «єдиного світу». Беручи до уваги деяку негативну конотацію, пов'язану з терміном «мондіалізму», необхідно зазначити, що саме концепція глобалізації сьогодні активно завойовує місце під сонцем академічного та масового дискурсів. Але тут також має місце неоднозначність інтерпретацій наслідків глобалізації, яка тісно пов'язана з дихотомією правої / лівої ідеології. У першому випадку оцінки глобалізації оптимістичні та пропагують «світлі перспективи» життя в «глобальному мурашнику». У другому — швидше песимістичні: усіляко підкреслюється, що глобалізація лише поглиблює нерівність і перекладає екологічні та економічні проблеми на «напівпериферійні» та «периферійні нації».

Мета даного дослідження - розглянути ідеологічну складову глобалізації, що, зокрема, репрезентована в ідеології глобалізму, та виявити ідеологічні ефекти глобалізаційного дискурсу.

Ступінь розробленості проблеми. Глобалістика як теоретичний напрям, що концептуалізує глобалізацію з урахуванням як позитивних, так і негативних конотацій, сьогодні представлена широким колом дослідників - як зарубіжних, так і вітчизняних. Особливо варто відзначити напрацювання таких мислителів, як А. Ападураї, З. Бауман, С. Гантінгтон, Г. Канкліні, Дж. Лалл, М. Мафесолі, Дж. Фрідман та ін. Серед вітчизняних дослідників зазначеної проблематики можна виокремити роботи В. П. Андрущенко, С. Б. Кримського, В. С. Крисаченка, М. Д. Култаєвої, М. І. Михальченка. Формується тенденція дослідження глобалізації в контексті теорії ідеології (К. Латц, Дж. Коллінз, Д. Крото, Л. Склеір, Е. Херман, Н. Хомський). Разом із тим, дослідження ідеологічної складової процесу глобалізації залишається дещо однобічним, концентруючись на вивченні експансії проамериканської, ліберальної ідеології, що створює можливість розгляду зазначеної проблематики в ширшому контексті.

Глобалізацію доцільно розглянути насамперед крізь призму політичних та економічних ідеологій. Так, її можна витлумачувати як ідеологію корпоративного транснаціонального капіталу та «нової бюрократії». Для цього часто застосовується термін «глобалізм», що передбачає розуміння людства як певної єдності (громадяни світу, світове співтовариство), яке має спільні цінності (загальнолюдські) та усвідомлює загальні проблеми (див. [1]). Концепція ж глобалізації, так чи інакше,

легітимуює авторитетом науки головні постулати глобалізму. Про транснаціональні корпорації та щодо їх впливу в сучасному світі відомо досить багато, і нарікати на них, звинувачуючи в усіх бідах, стало звичним і для вчених-суспільствознавців, і для журналістів. Не дивно, що вони розглядаються як головні замовники ідеологічних послуг. До «нових бюрократів» зазвичай відносять чиновників Міжнародного Валютного Фонду, Світового Банку, Світової Організації Торгівлі, Євросоюзу та інших міжнародних структур. «Нова бюрократія» стала об'єктом критики як виробник і провідник ідеології «глобалізму» відносно недавно. Її критикують насамперед за те, що вона не представляє інтереси суспільства і нації, тобто з позицій ідеологем як комунітарної демократії, так і ультраправого радикалізму. Наприклад, СОТ є організацією, непідконтрольною жодним законам, крім власного статуту, офіційні особи якої ніким не обрані й ні перед ким не звітують, однак володіють правами прямого втручання у справи національних урядів, аж до введення економічних санкцій. Саме транснаціональні корпорації і транснаціональна бюрократія проголошуються головними ворогами руху антиглобалістів, які так голосно заявили про себе останніми роками. У дискурсі мас-медіа щодо перших використовуються такі метафори, як оруелівський «Великий Брат», «Політбюро» тощо.

У плані ідеологічного змісту глобалізація практично повністю відтворює основні постулати неолібералізму, маскуючи їх новою термінологією. Але факт з'єднання адміністративних, економічних та інформаційних ресурсів у руках «нової бюрократії» і транснаціональних корпорацій надає глобалізму як ідеології тоталітарних рис. Якщо застосувати підхід Дж. Б. Томпсона, то критика глобалізму може виглядати наступним чином. Глобалізм імпліцитно містить в собі метанаратив, пов'язаний з ідеями безумовної бажаності всесвітньої модернізації та глобального прогресу. При цьому неоліберальні ідеали «вільного ринку», «вільної конкуренції» тощо реїфікуються і підносяться як природні, закономірні й безальтернативні шляхи суспільного розвитку для всіх.

Особливо це стало помітно після перемоги західних країн у «холодній війні». Адже економічні реформи в країнах колишнього соцтабору та «третього світу» проходили по одним і тим самим рецептам МВФ, які багато в чому будувалися на неоліберальних ідеологемах. Але, заперечуючи функціональність державного регулювання національної економіки, глобалізм відстоює необхідність регулювання економіки в транснаціональному масштабі, легітимуючи тим самим діяльність «нової бюрократії». Ситуація, за словами Б. Кагарлицького, така, що «тепер ми маємо масу чиновників, оплачуваних за рахунок платників податків, які роз'їжджають світ, змушуючи уряди скорочувати участь держави в економіці» [2, с. 83]. На думку більшості аналітиків, неоліберальні рецепти МВФ не принесли очікуваних успіхів економікам 90% країн. Колишні соцкраїни, як і раніше, відстають за основними економічними показниками (за винятком Словенії, яка відмовилася від приватизації за схемою МВФ) від провідних західних країн, причому, більше, ніж до початку реформ. У країнах «третього світу», хоча і був досягнутий певний економічний ріст, розрив із «основними націями» не скоротився, а навіть зріс. За даними колишнього співробітника Світового Банку Дж. Стігліца, кількість бідних в Східній Європі зросла з 4% до 45% [3]. (Дж. Стігліц, до речі, позбувся посади саме після своїх виступів у пресі.) Наведена статистика набуває особливої гостроти з урахуванням реформ з ініціативи МВФ в Україні (зокрема, Пенсійної реформи 2011 року).

Якщо «периферійні» та «напівпериферійні» нації намагаються захищати свої ринки від транснаціональних компаній, вони стають «противниками прогресивного процесу глобалізації» і ризикують отримати штрафні санкції з боку міжнародних організацій. У разі успішного використання «вільного ринку» підвищується ризик антидемпінгових бар'єрів. Навіть за офіційними даними Світового Банку (які, до речі, розходяться з даними про динаміку доходів на душу населення за 90-ті роки в країнах,

які не належать до великої сімки, опублікованими в явно не лівій Британській Енциклопедії), 78% всіх доходів світової економіки припадає на «основні нації» (15% населення світу), 20,7% — на «напівпериферійні» нації і тільки 1,3% - на «периферію», де мешкає до 56% населення Землі [4].

Але ідеологія глобалізму використовує механізм приховування небажаних інтерпретацій. Глобалізація підноситься як об'єктивний процес, не пов'язаний з інтересами певних соціальних суб'єктів. За допомогою метафор і евфемізмів ситуація підноситься як «перехідний етап включення у світову цивілізацію» і пропагується необхідність «поглиблення курсу ліберальних реформ», «подолання помилок» і радості глобальної цивілізації під гаслом «Всі ми одна родина!». У даному контексті глобалізм спирається на ідеологічний потенціал уніфікації. За допомогою фрагментації відбувається, з одного боку, розміщення держав на шкалою, що характеризує ступінь залученості в процеси глобалізації («основні», «напівпериферійні» та «периферійні» нації), а з іншого — формується образ ворогів «всього прогресивного людства», які подаються як держави-ізгої. Крім того, опоненти зазвичай публічно позиціонуються як супротивники «природного» ходу речей у світовій економіці, політиці та культурі, як противники вільного міжнародного переміщення товарів, робочої сили та інформації, тобто як сили, що протистоять демократичним і «загальнолюдським» ідеалам «об'єднаних націй».

Функціонування та вплив глобалізму як ідеології нерозривно пов'язаний із появою транснаціональних медіа-імперій, які формують дискурс глобалізації. Як відомо, відповідно до ідеалів класичної демократії, мас-медіа повинні бути рівновіддаленими від державного й від корпоративного контролю при відборі змісту своїх інформаційних програм. Їх мета - надати суспільству якомога ширший спектр думок, що відображають в ідеалі всі можливі точки зору на соціальні проблеми. Однак сьогоденні «глобальні медіа» сприяють тому, що одні голоси звучать явно голосніше за інших, і ціннісний нейтралітет не спостерігається. Незважаючи на удавану різноманітність програм, пропонованих транснаціональними медіа, на думку американського вченого М. Паренті, в них переважає уніфіковане меню, що акцентує увагу на цінностях вільного ринку, рівності можливостей, індивідуалізму та консумеризму (див. [5]).

Локальний медіа-бізнес, звичайно, не стоїть на місці й теж змагається за своє місце на інформаційному ринку, але можливості тут не порівнянні. По-перше, практично всі транснаціональні медіа-імперії базуються в індустріально розвинених країнах великої сімки. Наприклад, новинні компанії СКМ, ВВС, Мелуз Согрогапоп, Тіте-^агпег, Уолт Дісней - англо-американського походження; імперія С. Берлусконі — в Італії, Соні — в Японії, Бертельсмана — у Німеччині. Причому, це саме медіа-імперії в буквальному сенсі. Так, корпорація Бертельсмана (Вегаістапп) займається — по всьому світі — видавництвом і торгівлею книгами, газетами та журналами, володіє друкарнями, виробляє папір, випускає музичні записи на всіх видах носіїв, продає ліцензії на їх видання, володіє музичними клубами, виступає Інтернет-провайдером, займається веб-дизайном і володіє комерційними сайтами в Інтернеті. Крилатий вислів М. Маклюена «The medium is the message» отримує сьогодні майже буквально значення.

Термін *вільний потік інформації* багато в чому виконує функцію ідеологеми, як показують дослідження К. Роача, основний дискурс новинних програм, що транслуються медіа-імперіями, «відображає точку зору «основних націй» і, насамперед, англо-американців» [6, р. 290]. Знову доречно згадати М. Маклюена, якщо врахувати, що найбільші інформаційні агентства світу Асошіейтед Прес і Юнайтед Прес Інтернешнл постачають більшість світових мас-медіа новинами відповідно в обсязі 17 і 14 мільйонів слів щодня [6]. Наразі існує дві головні глобальні телекомпанії: Всесвітня телевізійна служба ВВС (BBC WSTV) і CNN Інтернешнл (CNNI). ВВС WSTV найбільш впливова в Європі, Азії, в колишніх британських колоніях і нинішніх членах Британської Співдружності. CNNI на додаток до своєї американської аудиторії,

що перевищує 60 мільйонів чоловік має понад 53 мільйони глядачів у 140 країнах світу, включаючи пострадянські країни, Китай, африканські країни, Середній Схід і Латинську Америку [7].

Незважаючи на те, що у цих гігантів переважає англomовне мовлення, що обмежує їх аудиторію бізнес-колами та представниками еліт, наразі ними здійснюються кроки зі створення спільних підприємств із місцевими медіа-компаніями, що дозволить різко збільшити глядацьку аудиторію. Багато в чому схожа ситуація спостерігається на відеоринку і на ринках популярної музики. Що стосується розважальних телепрограм, то, скажімо, у Бразилії з 4000 фільмів, що йдуть по різних каналах, щорічно приблизно 99% вироблені в країнах великої сімки (переважно в Голівуді). Провідна телевізійна компанія Мексики «Телевіза» імпортує понад 50% своїх програм, у той час як її присутність в іспаномовних штатах США не перевищує 0,5% від загального ефірного часу. На Середньому Сході, в країнах Карибського басейну, в Азії також спостерігається домінування транснаціональних медіа-гігантів країн сімки. У Саудівську Аравію імпортується понад 40% розважальних телепрограм, в країни Карибського басейну - понад 90%. Поява супутникового телебачення тільки посилила дані тенденції. Із трьох головних загальнонаціональних південнокорейських телеканалів один (Агтесі Рогсез Негутогк) віщає англійською мовою, а два інших «пропонують серіали типу «Даллас» або аналогічні місцеві шоу» [8, р. 33]. Інтернет хоч і розширює певною мірою доступ до більш різнобічної інформації, але, з одного боку, всесвітня павутина також не повністю вільна від впливу медіа-імперій, а з іншого — перевагу доступу до Інтернет все-таки мають представники «основних націй», а не «напівпериферії» і «периферії». Таким чином, глобальні мас-медіа в змозі значною мірою програмувати масову свідомість, щодня пропонуючи не тільки порядок денний (про що думати і на що звернути увагу), а й задаючи схеми інтерпретацій обговорюваних подій. Ідеологія глобалізму в даному випадку — наочний тому приклад. Адже вона за допомогою невинуватої генералізації та реїфікації представляє інтереси певних соціальних груп і організацій як інтереси «всього людства» (а це таке ж малозмістовне в науковому сенсі поняття, як і «народ»), а саму глобалізацію в її нинішньому варіанті як природний процес (використовуючи при цьому авторитет науки).

Однак було б невірним і малопродуктивним в науковому плані ставати на позиції тотальної атаки на глобалізм і процеси глобалізації в класичних традиціях критики «буржуазної» ідеології. Інтерпретація ситуації в світі в стилі «хороші країни, що розвиваються» проти «поганих індустріально-розвинених імперіалістів» виглядає нітрохи не краще, ніж пояснення світових подій у термінах «боротьби цивілізованих держав» проти «ворогів прогресу та демократії з країн третього світу» (термінологія може варіюватися). Саме тлумачення соціальних процесів як дій «хороших» і «поганих» хлопців (good guys versus bad guys) абсолютно ідеологічне. Тим більше, що сьогодні романтичний ореол навколо борців з колоніалізмом та імперіалізмом дещо потьмянів. Хіба «чорний» расизм чимось гуманніше або прогресивніше «білого»? А радикальний націоналізм в «третьому світі» краще їх європейських та американських аналогів? Тому тільки викривати «західний імперіалізм», симпатизуючи при цьому «хорошим хлопцям із третіх країн» виглядає не стільки як наукова критика ідеології, скільки як пропаганда іншої ідеології.

Але це не означає, що зазначені вище як негативні риси глобалізму та феноменів глобалізації повинні оцінюватися з наукових позицій виключно в позитивному ключі. Підкреслимо, що і на Заході (що наочно було продемонстровано на попередніх прикладах) вони нерідко інтерпретуються аж ніяк не в захоплених тонах. Головне в даному випадку — зберегти певний баланс в оцінках. Звичайно, соціальні науки не можуть бути повністю вільні від впливу ідеології, особливо в оцінках, але соціальна філософія при вивченні ідеології може ставити питання щодо того, як ті чи інші наукові концепції можуть здобути ідеологічний ефект.

З цих позицій продуктивним є підхід Р. Будона [9], який застосував концепцію ідеології (у своєму неорационалістичному трактуванні) для критики ідеологічного ефекту таких близьких ідеології глобалізму поглядів, як «девелопменталізм» (ідея прискороного розвитку колишніх колоній із західною допомогою та інвестиціями) і теорія «третього світу». В основу девелопменталізма лягли кілька теорій і, насамперед, теорія «порочного кола бідності» (Р. Нерске). Її суть можна звести до наступних положень. У бідних країнах у економічних суб'єктів низька здатність до заощаджень, тому там і низька інвестиційна активність. Зростання продуктивності економіки зазвичай прямо пов'язане з капіталовкладеннями (інвестиціями). Якщо здатність економічних суб'єктів до інвестицій низька, то важко розраховувати на економічне зростання. Зростання рівня життя безпосередньо залежить від економічного зростання. Оскільки в бідних країнах важко очікувати економічного зростання в силу названих причин, рівень життя там і здатність до заощаджень приречені на стагнацію. Якщо відсутні внутрішні умови для розвитку економіки, потрібна допомога ззовні (наприклад, інвестиції західного капіталу).

Вплив даних тез та їх пояснювальний потенціал полягають головним чином у тому, що представлено універсальну загальну теорію економічної відсталості. Крім того, кожне із наведених положень виглядає очевидним. Теорія Р. Нерске виявилася співзвучною ідеям щодо необхідності залучення західної допомоги для розвитку економічної інфраструктури (перш за все, комунікацій) в бідних країнах, нерозвиненість якої відіграє роль головного гальмуючого фактора економічного зростання. При цьому інфраструктурні обмеження в розвитку внутрішнього ринку не сприяють, мотивації місцевих бізнесменів замінювати ручну працю більш продуктивною машинною.

Теорія модернізації, що з'явилася на Заході в другій половині ХХ століття (П. Бергер, У. Ростоу, Д. Лернер, У. Макорд та ін.) і близька їй теорія світових систем (І. Валерстайн) також сприяли оформленню і зміцненню ідеології девелопменталізма. Теорія модернізації запропонувала модель, згідно з якою традиційні суспільства досягають стану модерну (еволюціонізм). Американський соціолог А. Со виділяє низку основних тверджень модернізаційного підходу [10]. По-перше, модернізація носить європоцентристський (американоцентристський) характер, оскільки саме на Заході виникло суспільство індустріального типу. По-друге, модернізація носить незворотній характер, зважаючи на неминучу інтенсифікацію контактів між «осьовими» і «периферійним» націями. По-третє, модернізація носить гомогенізуючий характер у тому сенсі, що в розвитку головних інститутів індустріального суспільства всі країни будуть нагадувати одна одну. По-четверте, модернізація прогресивна, тому що витрати на її шляху компенсуються в подальшому великими вигодами (зростання рівня життя, освіти, охорони здоров'я тощо).

Таким чином, із різних боків можна було дійти однакових висновків. Відбулася своєрідна конвергенція, коли положення однієї теорії підкріплювалися іншими. Напевно тому дана теорія й була так швидко прийнята науковим співтовариством і громадськістю, по ходу набуваючи значного ідеологічного потенціалу. Використання методики аналізу ідеологічного потенціалу наукових теорій Р. Будона демонструє, що ідеологізація викладених вище наукових положень відбувається в результаті епістемологічних, комунікативних та ситуаційно-рольових ефектів.

З точки зору епістемології, девелопменталізм і тісно пов'язана з ним розглянута версія глобалізму не зовсім коректно використовують наукові моделі, створені для пояснення процесів, що відбуваються. Як відомо, у соціальних науках широко застосовується ідеальна типізація, і в цьому сенсі перераховані наукові теорії описують не стільки реально існуючі суспільства, скільки штучні, спрощені моделі. Наприклад, у теорії «порочного кола бідності» передбачається, що економічно відсталі країни

існують поза вже існуючою тісною взаємодією із «розвиненим» світом. Дані моделі економічного зростання вимагають обов'язкової наявності низки умов, щоб описані в них закономірності стали працювати. Причому така умова, як зростання інвестиційної активності (капіталовкладень), підходить не для всіх типів спільнот, а тільки для спільнот індустріального типу, та й то не в усіх випадках. Збільшення продуктивності в традиційній економіці може бути досягнуто і за рахунок таких заходів, як зміна організації праці або застосування агротехніки.

Зрозуміло, що в разі ідеологічного використання розглянутих наукових ідей проблема обмеженості застосування наукових моделей специфічними умовами відходить на задній план і відбувається надгенералізація й універсалізація тих положень, які в строгому сенсі не можна відривати від контексту появи конкретної моделі. Даний епістемологічний ефект посилюється ще й тим, що соціальні науки типу соціології, політології та економіки взагалі мають тенденцію розглядати соціальні явища і процеси, локалізуючи їх поза історією, як окремо взяті феномени, властиві суспільству взагалі (соціальна структура, політична система, ринок).

Р. Нерске як типовий фахівець соціальних наук ставив питання щодо причин економічної відсталості, розглядаючи її також поза історичним контекстом і будуючи саме модель економічної відсталості. Його модель була ідеальною типізацією суспільства, а не описом причин, що обумовлюють розвиток кожної конкретної країни, які якраз і можуть мати вирішальне значення при виробленні практичних рекомендацій.

Ідеологія глобалізму і девелопменталізм як її складова частина навряд чи сприймає таку конкретизацію. Їй, як і будь-якої ідеології, властива універсалізація. При аналізі ідеологічних наслідків епістемологічного ефекту не можна скидати з рахунків і загальну світоглядну ситуацію в західних суспільствах, яка істотно вплинула і на комунікативний ефект. До моменту становлення теорій «порочного кола бідності» і модернізації в світі виразно було висловлено економічне лідерство Заходу і поширені західні критерії оцінок економічної ефективності та розвиненості. Центр економічно розвиненого й успішного (за західними критеріями) світу цілком природно бачився в західній Європі та США. Такими ж природними виглядали самі уявлення про Центр та Периферію світу.

Девелопменталізм як ідеологія легітимізував і зробив повсякденною думку про необхідність і неминучість допомоги слаборозвиненим країнам Периферії з боку Центру. Модель Р. Нерске в подальшому була доповнена математичними формулами Самуельсона, що тільки додало їй переконливості й престижу. Ідеї економічної допомоги та іноземних інвестицій в периферійні країни стали широко обговорюватися не тільки в мас-медіа, але і в міжнародних організаціях типу ООН. При цьому вищезгадані наукові моделі почали трактуватися як непорушна істина, застосовна для вироблення практичної політики. Наукове співтовариство, за рідкісним винятком, в цілому прихильно поставившись до ідей девелопменталізма, мабуть, бачило в цьому і певний інтерес, адже з'являлися різні гранти, посади консультантів, експертів міжнародних організацій, відкривалися кар'єрні можливості.

Ідеологія девелопменталізма знайшла публічних прихильників і серед національних урядів, політиків, бізнес-кіл як розвинених, так і «третьох» країн. Перші побачили в цьому можливість додаткової легітимації певної зовнішньої політики (йшла холодна війна) і пошуку вигод від реалізації економічних проектів (подаються як виправдані морально), другі - джерело отримання ресурсів і можливість висунення «великих» програм розвитку, що перекладають кінцеву економічну відповідальність за їх успіх на міжнародні організації, але обіцяють великі політичні дивіденди. Тим більше що розвинені країни ніби вибачалися за витрати колоніалізму і були готові економічною допомогою їх компенсувати. Для деяких національних лідерів це

дозволяло інтерпретувати події, що відбуваються, як певну перемогу. Все разом це створило потужний комунікативний ідеологічний ефект.

Комунікативний ефект стосовно ідеології девелопменталізму практично збігся з ситуативно-рольовим, коли ситуація стала подібним чином виглядати для більшості учасників взаємодії. Інтерференція всіх трьох видів ідеологічних ефектів перерахованих теорій розвитку країн, що вважаються периферією, і визначила і подальший успіх ідеології глобалізму.

Іншим проявом ідеологічних ефектів сучасного глобалізму є зростаючий антиамериканізм, коли США починають звинувачуватися практично в усіх проблемах і бідах «третіх» країн. Звичайно, сама ідеологія антиамериканізму існувала і раніше, але в даному випадку виникає своєрідна інтерференція, коли ідеологія антиглобалізму накладається на існуючі антиамериканські настрої в Європі та інших країнах. Прихильники таких поглядів звинувачують американців (та їхні корпорації) за те, що вони, використовуючи сировинні ресурси (багатства) інших країн, не бажають ділитися доходами в розмірах, які країни-експортери сировини вважають справедливими. При цьому мовби затушовується те, що самі ці ресурси стають багатством (в грошовому вираженні твердих валют) лише в контексті їх масштабного споживання ринками США та інших країн «сімки». Можна в певному сенсі говорити і про заздрість до американської потужності, що дозволяє США мати особливе становище на планеті. І ця заздрість підживлює антиамериканські настрої і переноситься на ставлення до ідей глобалізації. Але багато в чому, суть проблеми антиамериканізму - це питання про владу та її легітимність.

Претензії США на лідерство у світі (багато в чому економічно й у військовому плані обґрунтовані) — це, у кінцевому рахунку, претензії на владу. Принаймні, такі інтерпретації глобалізму як ідеологічного забезпечення американської гегемонії у світі існують і пов'язані з тим, що легітимність влади не впливає безпосередньо з сили та економічної потужності. У цьому сенсі можна констатувати, що поки, незважаючи на зростання впливу американської культури в світі, це не знімає проблеми пошуку нових основ ідеологічної легітимації американського лідерства. Невипадково в Державному департаменті США періодично відбуваються спеціальні наради, присвячені зростанню антиамериканізму у світі. В ісламських країнах використовується і псевдорелігійна риторика типу «сатанинська країна» тощо. Усе це можна з повним правом віднести до ідеологічної атмосфери, що створюється навколо пропаганди ідей глобалізму.

Висновки. Безумовно, існують і економічні, і соціальні, і етичні проблеми у сфері того, як США і Захід відстоюють свої національні інтереси і як транснаціональні корпорації ведуть свої справи, що призводить до неминучого конфлікту інтересів. У сфері інтерпретації сучасних суспільних процесів, концептуалізованих як «глобалізація», спостерігаються потужні ідеологічні ефекти й розгортаються пропагандистські кампанії з боку всіх головних учасників. У цьому сенсі не може йтися про те, яка ідеологія «правильна» чи «неправильна» - глобалізм чи антиглобалізм, американізм або антиамериканізм тощо. Більше евристичні питання на кшталт того, чому та чи інша ідеологія стає впливовою силою; як виникають ідеологічні ефекти довкола наукових концепцій; як та чи інша ідеологія домагається свого впливу, і до чого вона веде своїх прихильників і супротивників тощо.

Як і будь-яка ідеологія, глобалізм містить певний проект, довкола інтерпретацій якого і розгортається ідеологічна боротьба. Досить згадати консервативну і соціалістичну критику ліберального проекту модерну. Тому сьогодні можна спостерігати як радикальний антиглобалізм, так і альтернативний глобалізм. «Альтернативників» характеризує визнання бажаності й функціональності процесу глобалізації. Вони не заперечують її як принцип, вони «претендують на розширення своєї участі в цьому процесі, попутно виправляючи його перекося» [11, с. 398]. Крім небажання прийняти глобалізацію у варіанті, запропонованому транснаціональними

корпораціями в союзі з «ною» міжнародної бюрократією, сучасний альтернативний глобалізм заперечує і функціональність глобалістської ідентичності у формі громадянина світу (кочівника), вільного від стійких громадських уподобань і зобов'язань; універсальної «економічної людини», чия гедоністично орієнтована й економікоцентрична самосвідомість є руйнівною для планети і несумісною з філософією «сталого розвитку», заявленою на світовому форумі 1992 року в Ріо-де-Жанейро й знову підтвердженою 2002 року в Йоганесбурзі. Звідси і проекти створення міжнародних організацій, які б не були настільки відверто прозахідними, і пошуки нових «великих ідей», здатних стати метанаративами й перетворитися на нові ідеології XXI століття.

Усе це зумовлює перспективність і функціональність вивчення теоретико-методологічних аспектів ідеології в рамках соціальної філософії з прицілом як на забезпечення наукової рефлексії щодо концептуалізації соціальних процесів, так і для розробки та використання емпіричних процедур дослідження ідеології, а також створення технологій «ідеологічного» впливу та захисту від них.

РЕЗЮМЕ

Рассматривается глобализм как идеология транснациональных корпораций и «новой бюрократии» (МВФ, ВТО), основанная на неолиберальных и эволюционистских идеологиях Свободы и Прогресса. Реификация глобализационных идеалов происходит благодаря современным масс-медиа, которые формируют глобализационный дискурс и задают схемы интерпретации конструируемых событий.

Ключевые слова: глобализационный дискурс, глобализм, девелопментализм, модернизация, третий мир, порочный круг бедности, идеологический эффект, генерализация, унификация.

SUMMARY

The article considers globalism as an ideology of transnational corporations and the "new bureaucracy" (IMF, WTO), based on the neo-liberal and evolutionary ideologemes of Freedom and Progress. The reification of globalization ideals occurs due the modern mass media that form the globalization discourse and define the schemes of interpreting constructed events.

Key words: globalization discourse, globalism, developmentalism, modernization, third world, the vicious circle of poverty, ideological effect, generalization, unification.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cohen, R. Global Sociology: 2nd edition [Текст] / R. Cohen, P. Kennedy. — NYU Press, 2007. — 576 p.
2. Кагарлицкий, Б. Ю. Глобализация и международные радикальные движения [Текст] / Б. Ю. Кагарлицкий // Глобализация и постсоветское общество (Аспекты 2001) ; под ред. А. Сагамонова и С. Кухтерина. — М. : Изд-во Стови, 2001. — С. 81—105.
3. Drucker, H. M. Political uses of ideology [Текст] / H. M. Drucker. — United Kingdom : MacMillan, 1974. — 170 p.
4. Etzioni, A. The Moral Dimension: Toward a New Economics [Текст] / A. Etzion. — N.Y. : Free Press, 1990. — 314 p.
5. Parenti, M. Inventing Reality: Politics and the Mass Media [Текст] / M. Parenti. — New York : St. Martin Press, 1986. — 254 p.
6. Roach, C. The Movement for a New World Information and Communication Order: A Second Wave? [Текст] / C. Roach // II Media, Culture, and Society. — # 12 (July), 1990. — P. 283—307.
7. Friedland, L. Covering the World: International Television News Services [Текст] / L. Friedland. — New York : Twentieth Century Fund, 1992. — 181 p.

8. Cumings, B. The Political Economy of the Pacific Rim [Текст] / B. Cumings // Ravi A. Pacific-Asia and the Future of the World System. — Westport : Greenwood Press, 1993. — P. 21—40.
9. Boudon, R. The Analyses of Ideology [Текст] /R. Boudon. — Cambridge : Polity press, 1989. — 302 p.
10. So, A. Social Change and Development: Modernization, Dependency and World system Theories [Текст] / A. So. — Sage Publications, Inc., 1990. — 288 p.
11. Панарин, А. С. Искушение глобализмом [Текст] / А. С. Панарин. — М. : Эксмо-Пресс, 2002. — 416 с.

Надішла до редакції 18.03.2013 р.